

Карасьова О.В. Організація самостійної роботи студентів у ВНЗ Слобожанщини у період 60-70-х рр. другої половини ІХ століття/ О.В. Карасьова. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. праць – В.: ВДПУ імені М.Коцюбинського, 2015. – Вип.43. – С.362-365.

УДК (378.147 (09) (477.54/.62)

О.В. Карасьова

**ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ АУДИТОРНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ У ВНЗ СЛОБОЖАНЩИНИ У ПЕРІОД 60-70-Х РР.
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ІХ СТОЛІТТЯ.**

У статті розглянуто проблему активізації самостійної аудиторної роботи студентів за допомогою методів та прийомів організації самостійної роботи студентів під час лекційного викладання, практичних та лабораторних занять, при самостійному читанні, а також на репетиціях студентів у період 60-70-х рр. другої половини ХІХ століття.

Ключові слова: організація, самостійна аудиторна робота студентів, активізація.

В статье рассмотрена проблема активизации самостоятельной аудиторной работы студентов с помощью методов и приемов организации самостоятельной работы студентов во время лекционного преподавания, практических и лабораторных занятий, при самостоятельном чтении, а также на репетициях студентов в период 60-70-х гг. второй половины ХІХ столетия.

Ключевые слова: организация, самостоятельная аудиторная работа студентов, активизация.

The problem of activization of classroom self-assistant students' work with the help of methods and approaches of self-assistant students' work organization at the

lectures, practical and laboratory classes, at self-assistant reading, and also at the students' repetitions during 60-70s in the second part of the XIX century.

Key words: organization, self-assistant classroom students' work, activization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним з найважливіших завдань вищої школи сьогодення є створення унікальних програм й навчальних планів, які б дозволили підготувати творчих, не ординарно мислячих студентів, здатних до інновацій. Це можливо при організації самостійної аудиторної роботи студентів, активізація якої дозволить розробити нові педагогічні технології підготовки студентів, модернізувати систему професійного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У педагогічній літературі сьогодення питанням організації самостійної аудиторної роботи студентів присвячені роботи А.Хуторського, О.Клименко, О.Шпак, В. Терес та інших. Але в історико-педагогічному аспекті такі дослідження відсутні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є спроба простежити способи організації самостійної аудиторної роботи студентів у вузах Слобожанщини у період 60-70-х рр. другої половини XIX століття, творче використання яких сприятиме вдосконаленню підготовки майбутніх фахівців.

Результати дослідження. Аналіз Статуту 1835 року дозволив з'ясувати, що під час його дії організація самостійної роботи студентів в університетах значно знизилась. Серед головних причин цього явища слід назвати такі: заборона запрошувати іноземних вчених для проведення занять та одночасна заборона посилати у відрядження за кордон студентів для поширення їх наукового знання і проходження практики; байдужість багатьох учених до розвитку університетської науки; недостатня кількість навчальних посібників у порівнянні з Європою; велика кількість обов'язкових предметів; низький рівень підготовки слухачів до прослуховування лекцій. Все це сприяло зниженню рівня організації самостійної роботи студентів [10]. Проте детальний аналіз Статуту 1863 року засвідчив, що

згідно з його вимогами в значній мірі активізувалась самостійна робота студентів у вітчизняних вузах взагалі та в Слобожанщині зокрема [9].

Аналіз матеріалів за темою дослідження, зокрема, протоколів засідань Рад вищих навчальних закладів та факультетів переконав, що період 60-70 рр. другої половини XIX ст. можна охарактеризувати як етап активізації самостійної аудиторної роботи студентів, коли в першу чергу увага приділялась методам та прийомам організації самостійної роботи студентів при лекційному викладанні, на практичних та лабораторних заняттях, при самостійному читанні, а також на репетиціях.

Ознайомлення з навчальною документацією Ново-Олександрійського інституту засвідчило, що ефективності самостійної роботи студентів на лекціях сприяло використання схем, діаграм, картин, малюнків для так званого «усного викладання». Сутність цього методу полягала в тому, що викладачі всіх технічних предметів, природничих і частково математичних наук використовували при «усному поясненні» предмета малюнки, картини, схеми, чисто й виразно оброблені на аркушах паперу значних розмірів, або роздавали слухачам малюнки на папері звичайних розмірів, зроблені автографічним способом, з огляду на те, що тривале за часом спостереження студентами форм, образів сприяє тому, що найменші подробиці так твердо заглиблюються у їхній пам'яті, що згодом їх майже ніколи не можна забути [14; с. 3– 4].

Аналіз Статуту цього вузу також показав, що часто лекції проводилися в лабораторіях, фізичному та хімічному кабінетах і супроводжувалися демонстрацією препаратів, обладнання, дослідів тощо. Так, у відповідності зі статтею 27 «Проекту Статуту інституту, складеного в 1865 р», лаборант повинен був приготувати все потрібне для проведення на лекціях дослідів і спостерігати за практичними заняттями студентів у лабораторіях [13; с. 3], [13; с. 22].

Варто зазначити й те, що для розширення й систематизації наукових знань, отриманих студентами під час лекцій, навчальна частина вузів

Слобожанщини досліджуваного періоду прагнула організувати самостійну роботу студентів на практичних заняттях для формування умінь та навичок інтелектуальної й професійної діяльності, розвитку наукового мислення за допомогою індивідуального виконання студентами завдань згідно із сформульованою метою заняття. Слід зазначити, що організація самостійної роботи студентів на практичних заняттях у різних вищих навчальних закладах досліджуваного періоду мала істотні відмінності.

Так, як свідчить аналіз навчальних планів і програм Харківського університету, протоколів засідань Рад згідно теми дослідження [3-8], викладацький склад Харківського університету серйозно ставився до питання про залучення студентів до самостійного виконання практичних робіт. Відповідно до положення про контроль та розподіл практичних та лекційних занять, прийнятого у 1864 році, практичні заняття студентів могли складатися із усного викладення ними знань з певної науки; письмового вирішення запропонованих викладачем завдань, виконаних у його присутності; вивчення й пояснення джерел; самостійного написання творів за темами згідно власного вибору або за вказівкою викладачів; співбесід студентів з викладачами стосовно певних галузей знань; наукових дослідів; досліджень, які студенти проводили самостійно в кабінетах та інших навчально-допоміжних установах університету [2; с. 225]. Застосування різних форм практичних занять залежало від профілю факультету, особливостей науки, місцевих та просторових умов.

Вивчення й аналіз навчальних документів філологічного факультету Харківського університету [1-2] дозволило виявити цікаві здобутки в організації самостійної роботи студентів на заняттях філологічного циклу, а саме: переклад студентами творів з російської мови на німецьку по 2 години на тиждень (проф. А. Фань-Труарт); читання, переклад та пояснення іноземних творів (проф. П. Безсонов, проф. М. Дринов, проф. І. Нетушиль, проф. А. Фань-Труарт); самостійне виконання студентами стилістичних вправ і перекладів з російської та грецької мови на латинську мову за посібниками для практичних

занять і перекладів (проф. Буслаєв); історико-літературний розбір билин, історичних та побутових пісень; визначення релігійно-ліричних елементів у казках і обрядових піснях (проф. О. Потебня); малювання та пояснення карти мови й народності; аналіз та коментування творів студентів, написаних самостійно за спеціальними завданнями (проф. О. Потебня); вивчення іноземної мови за епічними пам'ятниками (проф. П. Безсонов) [1].

Аналіз навчальних планів Ново-Олександрійського інституту, протоколів засідань Рад інституту [11-14] дозволив з'ясувати, що лабораторні заняття були тут однією з форм практичних занять студентів. Вони проводилися в лабораторіях, кабінетах, майстернях, на відкритому полі, фермі, ветеринарній клініці, де студенти самостійно робили досліди, вивчали різні явища, вели спостереження як на заняттях, так і у вільний від навчання час.

Документація хімічної лабораторії засвідчила, що там постійно працювало багато студентів; крім практичних занять – велися й наукові дослідження, оскільки мінеральні добрива завойовували усе більше визнання в усьому світі й дозволяли значно підняти врожайність. Інтерес до вивчення хімії й постановки дослідів у лабораторії був настільки великий, що дирекції довелося ввести не просто обов'язкове відвідування лабораторно-практичних занять усіма студентами, а запровадити спеціальний графік відвідувань [11; с. 22].

У фізичному кабінеті до відкриття на Ново-Олександрійському дослідницькому полі метеорологічної обсерваторії студенти самостійно проводили спостереження щодо тиску й температури повітря та інших метеорологічних явищ, таких як напрямок вітру, погода тощо. Результати цих спостережень записувались у методичному журналі, при епідеміологічних «бюлетенях». З метою формування у студентів навичок виготовляти різні приклади зі скла, Рада інституту організувала також фізичну лабораторію для проведення фізичних дослідів [14; с. 5]. У механічних майстернях студенти обробляли різного роду метали, дерево та інші матеріали. У металургійному

кабінеті й лабораторії студенти робили так звані докимстичні проби й виконували інші аналітико-металургійні роботи.

Аналіз звітів вищих навчальних закладів Слобожанщини про виконання навчальних планів та інших документів [1; 12-13] переконав, що в усіх вузах діючою формою контролю за організацією самостійної роботи студентів у 60-70 рр. були репетиції, обгрунтовані педагогами-науковцями досліджуваного періоду. Репетиції мали на меті з'ясувати засвоєння навчального матеріалу кожним студентом і були введені до навчального процесу кожного вузу Слобожанщини у досліджуваний період, хоч деякі відмінності у їх застосуванні були.

Так, наприклад, на репетиціях Харківського імператорського університету досліджуваного періоду професори словесних, філософських та юридичних наук влаштовували з казеннокоштними студентами бесіди, під час яких пропонували їм запитання для усного викладення тем, ознайомлювалися з їх судженнями, розвивали їх спосіб мислення, привчали їх ґрунтовно й вільно висловлювати свої думки. Дана форма контролю за самостійною роботою студентів проводилася на початку лекцій чи після викладення певного обсягу дисципліни протягом всього заняття.

Інша форма репетицій впроваджувалась проф. Гулаком-Артемовським, який щосуботи проводив зі своїми слухачами репетиції, що «мали форму вчених співбесід, з тією лише різницею, що в них професор надавав собі право входити з ними в суперечку про вивчення конкретної частини науки, але не дозволяв їм цього робити поміж собою, щоб уникнути галасу й безладдя, звичайно неминучих в таких дебатах, де виявляється більше поривань, ніж досвіду й знання справи» [1; с. 82].

Аналіз «Проекту Статуту інституту, укладеного в 1865 р.» [11; 13] засвідчив, що з метою контролю за засвоєнням навчального матеріалу кожним студентом Ново-Олександрійського інституту також застосовувалися репетиції згідно спеціального розкладу або за 10-15 хвилин перед початком лекції. Згідно

статті № 53 в інституті сільського господарства й лісівництва викладачі повинні були частіше призначати студентам репетиції [13; с. 5], на яких опитувався кожен студент щодо вивченого матеріалу.

Як свідчить аналіз навчальних матеріалів [10; 12], у Харківському технологічному інституті значне місце в активізації самостійної роботи студентів також займали репетиції як форма контролю з боку викладача за самостійною діяльністю студента в оволодінні ним знаннями з конкретного предмета, проте вони проводились згідно вказівок Міністерства освіти, яке виділяло для Харківського технологічного інституту 20 годин у тиждень для репетицій.

Висновки. Отже, як бачимо, найбільш ефективними шляхами в організації самостійної аудиторної роботи студентів у вищих навчальних закладах Слобожанщини у 60-70 рр. другої половини XIX століття стали: унаочнення при лекційному викладанні з демонстрацією препаратів, обладнання; широке використання малюнків, картин, схем; вільний вибір тем згідно запропонованого списку для самостійного написання творів, перекладів; виконання студентами вправ за спеціальними посібниками для практичних занять і перекладів; самостійне й обов'язкове виконання лабораторних робіт; запровадження репетицій як форми контролю за самостійною роботою студентів. Вважаємо, що цей досвід може мати велике значення для підготовки фахівців сьогодення. Перспективою подальших розвіток у даному напрямку є простежити форми організації самостійної аудиторної роботи студентів у вузах Слобожанщини у наступний період її активізації (70-80- рр. другої половини XIX століття).

Література:

1. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805 – 1905) / под ред. М. Г. Халанского, Д. И. Багалея. –Х. : Тип. А. Дарре, 1908. – 390 с.

2. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые 100 лет его существования. (1805 – 1905) / сост. Д.И. Багалея, Н.Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Х. : Тип. Дарре, 1906. – 329 с.
3. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1864 – 1865-й учебный год / Совет ун-та. – Х. : Ун-тская тип., 1864. – 26 с.
4. Обзорение преподавания наук в Императорском Харьковском университете на 1865 – 1866-й академ. год / Совет ун-та. – Х. : Ун-тская тип., 1865. – 28 с.
5. Правила для студентов и посторонних слушателей в Харьковском университете / Министр нар. просвещ. – Х. : Тип. А. Дарре , 1897. – 23 с.
6. Правила испытания для перевода из курса в курс и выпуска студентов Харьковского университета / Министр нар. просвещ. // Сборник распоряжений по м-ву нар. просвещ. – СПб. : Тип. ун-та, 1867. – Т. 3. – 114 с.
7. Протоколы заседаний совета Императорского Харьковского университета и приложения к ним / Харьков. ун-тский Совет. – Х. : Тип. ун-та, 1867. – № 7 – 102 с.
8. Протоколы заседаний совета Императорского Харьковского университета и приложения к ним / Харьков. ун-тский Совет. – Х. : Унив. тип., 1869. – № 8. – 221 с.
9. Университетский устав 1863 года: [Об изменении Устава и штатов Императорских университетов] / М-во народ. просвещ. – СПб. : Тип. Огризко, 1863. – 128 с.
10. Устав Харьковского технологического института Императора Александра III // Харьковского Политехнические События и факты / под. ред. Ю. Т. Костенко. – Х. : М. Зильберберг, 1906. – 164 с.
11. Фурсенко И. Д. Харьковский сельскохозяйственный институт. Очерки истории // И. Д. Фурсенко. – К. : Выща шк., 1968. – 138 с.
12. Харківський політехнічний : події та факти / під ред. Ю. Т. Костенка. – Х. : Прапор, 1999. – 336 с.

13. ГАХО, ф.669, оп. 2, д. № 3. «Практические работы студентов (чертежи и планы)», 1879, т. 1, С. 1 – 4.

14. ГАХО, ф.669, оп. 3, д. № 42. «Отчет про состояние учебной базы института, учебно-исследовательских хозяйств и земледельческих училищ за 1867 год», 1867, С. 1 – 231.